

Pavel Apovnik

Zvrstnost in izvor pravnih besedil – kriterij za prevajalsko strategijo?

Na tradicionalnih Dnevih slovenskih pravnikov v Portorožu je bila lani prvič posebna delovna sekcija namenjena vprašanju prevajanja in uporabe tujih pravnih besedil, to pa gotovo pomeni pomemben premik k boljšemu prevajanju pravnih besedil. Med referati v tej sekciji je bila posebej zanimiva predstavitev dr. Pavla Apovnika, zato jo povzemamo v naši reviji.

V prvem delu je dr. Apovnik nazorno predstavil raznolikost pravnega jezika in opozoril zlasti na fragmentarnost, saj ta prevajalcu lahko povzroča posebne težave. Nato je posebej obdelal dilemo terminološkega prilagajanja prevoda okolju naslovnika v nasprotju s »prenosniškim« prevajanjem iz okolja izvirnega jezika. Na koncu je dodal še nekaj upravičeno kritičnih pripomb k Pravnemu terminološkemu slovarju (ZRC SAZU, 1999) s stališča koroških Slovencev.

Raznolikost pravnega jezika

Pravni jezik uvrščamo med socialnimi zvrstmi v knjižni jezik (socialno podzvrst »žargon« v tem kontekstu lahko pustimo ob strani), med funkcijskimi zvrstmi pa v strokovni jezik, vendar ne bi smeli prezreti njegove praktično sporazumevalne vloge v publicistiki, saj jo gotovo tudi ima.

Znotraj opredelitve »strokovni jezik« razlikujemo pri pravnem jeziku, enako kakor pri drugih strokovnih jezikih:

- praktično strokovni,
- poljudnoznanstveni in
- znanstveni strokovni jezik.

S tem pa opredelitev pravnega jezika še ni opravljena; če pomislimo na avtorje, pisce in govorce pravnih besedil, razlikujemo:

- jezik zakonodajalca,
- jezik pravne doktrine in
- jezik pravne prakse, to je
- jezik pravnikov v sodstvu, državni upravi, gospodarstvu in jezik njihovih strokovnih sodelavcev, ki niso pravniki, pa uporabljajo vsaj praktično strokovni pravni jezik.

Za tolmača in prevajalca je pomembno, da upošteva posebnosti teh »žanrov« pravnega jezika, zlasti jezika zakonodajalca, v sklopu prak-

tično strokovnega pravnega jezika pa predvsem jezikovne posebnosti obrazcev – formularjev.

Jezik zakonodajalca je z vidika tolmača in prevajalca med najzahtevnejšimi pravnimi besedili. Zakonodajalec si prizadeva ali naj bi si prizadeval doseči v pravnih besedilih visoko stopnjo natančnosti. Zato uporablja specifično pravno izrazje (oz. ga celo ustvarja), ki ga zunaj pravne sfere ni. Če pa uporablja besede standardnega jezika, jim daje ožji pomen (npr. sosed, tujec, ugovor). Posebno pozorni moramo biti, kadar zakonodajalec uporablja isti izraz z različnimi pomeni, npr. izraz »krivda«; ta v kazenskem pravu nima povsem enakega pomena kakor v civilnem pravu. Načelno naj bi zakonodajalec v vsem pravnem sistemu uporabljal enotno pravno izrazje, če pa je to pretirana zahteva, naj bi bilo izrazje enotno vsaj za urejanje posameznih področij.

Zakonodajalec naj ne bi uporabljal sopomenk (sinonimov), pa tudi ne nedoločnih pravnih pojmov (npr. javna korist, vestnost in poštenje, upravičen interes). Vendar vemo, da zakonodajalec ne posluša rad nasvetov pravnikov in jezikoslovcev, zato nam ne preostaja nič drugega, kakor da smo pri teh pasteh posebno previdni.

Med posebnostmi zakonodajnega jezika, na katere mora predvsem paziti tolmač in prevajalec, sta med drugim linearnost in fragmentarnost (ti posebnosti je med drugim nazorno opisal dr. Nikola Visković s Pravne fakultete v Splitu v razpravi »O jeziku prava«, objavljeni v reviji *Pravnik*, 1988, 3–4). Zaradi obeh posebnosti si mora prevajalec ogledati oz. priskrbeti širše oz. celotno besedilo, v katero je vgrajen tekst, ki naj ga prevede, da bo iz stroge odvisnosti in povezanosti stavkov in odstavkov lahko spoznal pravi pomen posameznih pojmov in celotnega besedila in mu bo uspelo izdelati ustrezen prevod.

Fragmentarnost je značilna tudi za obrazce – formularje. Racionalnost v zaporedju stavkov ali besed navadno ni razvidna na prvi pogled, zato nas na videz »same zase« stoječe besede zavajajo, da jih prevedemo, ne da bi upoštevali vgrajenost v miselno zasnovo obrazca.

Terminološko prilagajanje ali prenosniško prevajanje

Izbira najprimernejše prevajalske strategije bo uspešna le, če se zavedamo prevajalčeve posredniške vloge med naročnikom in naslovnikom prevoda. Če je izvirno besedilo iz tujega pravnega okolja, prevod pa je namenjen domačemu naslovniku (ali nasprotno), se mora prevajalec med drugim odločiti ali za prevajalsko strategijo prilagajanja ali za prenosniško prevajanje. Werner Koller v svoji knjigi *Einführung in die Übersetzungswissenschaft* imenuje prilagojevalno prevajanje *adaptierende Übersetzung*, prenosniško prevajanje pa *transferierende Übersetzung*.

V prvem primeru bo prevod prilagodil sistemskemu okolju naslovnika, s tem da bo »podomačil« npr. izraza *Amtsgericht*, *Landgericht* tako, da bo zapisal zanj poimenovani slovenskih sodišč, ki vsaj približno ustrežata pomenu izrazov v izvirnem besedilu (torej okrajno sodišče in okrožno sodišče). S tem tvega, da prevod ne bo popolnoma ustrezen

(ekvivalenten), saj je znano, da okrajno sodišče le delno ustreza izrazu *Amtsgericht* in okrožno sodišče le delno izrazu *Landgericht*.

V drugem primeru, če se prevajalec odloči za prenosniško prevajanje, bo skušal prevesti *Amtsgericht* čim bolj dobesedno. *Veliki nemško-slovenski slovar* Debenjakovih ponuja za *Amtsgericht* ustreznico »občinsko sodišče«, Doucet/Fleck v nemško-francoskem pravnem slovarju predlagata *tribunal cantonal*, v nemško-angleških slovarjih najdemo *local court*. Nobena teh ustreznici ni zadovoljiva, vedno bo prevajalec verjetno dodal pripombo, s katero bo pojasnil, da *Amtsgericht* vsaj delno zajema pomen slovenskega okrajnega sodišča. S tem se pri prenosniški prevajalski strategiji pojavi problem prevajalčevih pojasnil. Prevajalčevo pojasnjevanje vedno opozarja na težave pri prevajanju in na domnevo, da naslovnik prevoda (posameznega pojma) ne bo povsem razumel. Prevajalec naj bi torej poznal naslovnika prevoda, da bi lahko presodil, ali so pripombe potrebne, in če so, kako obsežne morajo biti.

Za prevode iz nemškega in avstrijskega pravnega jezika priporočam (če se je prevajalec odločil za prenosniško prevajalsko strategijo) pojasnjevanje zlasti pri pojmih za sodne in upravne organe in pri poimenovanjih njihovih odločitev. Iz svojih izkušenj vem, da povzročajo precejšnje težave npr. izrazi z avstrijskega upravnokazenskega področja, ker izrekajo v Avstriji kazni za kršitev upravnopravnih norm upravni organi in ne sodnik za prekrške (tega v Avstriji ne poznajo). Za izraze v tem kontekstu ponujam v *Slovarju pravnega in ekonomskega jezika*, ki sem ga sestavil skupaj z dr. Ludvikom Karničarjem, ustreznice prenosniškega tipa: *Strafverfügung* = upravnokazenska odredba; *Straferkenntnis* = upravnokazenska odločba, ker prilagajanje slovenskemu pravnemu redu, npr. z ustreznico »odločba sodnika za prekrške«, »sistemsko« ne bi ustrezalo.

Ob primeru »sodnik za prekrške« lahko preskusimo, katera od omenjenih prevajalskih strategij se bolj obnese, če moramo ta izraz prevesti v nemščino. Pri prilagojevalni strategiji je treba preveriti, ali obstaja v avstrijskem oz. nemškem pravnem redu (pravni red Švice tu pustimo ob strani) enaka ali vsaj podobna institucija, kakor je sodnik za prekrške. Po avstrijskem pravu je to upravnokazenska oblast oz. upravnokazenski organ, ki je sestavni del splošne deželne oz. zvezne uprave. V Zvezni republiki Nemčiji so upravnim organom odvzeli upravnokazensko pristojnost (ker ni v skladu z nemško ustavo), nemški upravni organi nalagajo le globo (*Geldbuße*) za kršitev upravnih norm. Tu torej zabredemo v izredno težavno razmejitev med kaznivimi dejanji, za katera izreka kazen sodišče, in med kršitvami javnega reda (*Ordnungswidrigkeiten*), za katere nalagajo globo upravni organi. Prilagojevalni prevod za izraz »sodnik za prekrške« bi torej za avstrijskega naslovnika mogel biti *upravnokazenski organ*, za naslovnika v Nemčiji pa *upravni organ*.

Prenosniška strategija, katere značilnost je, da skuša s prevodom v ciljni jezik posredovati specifične elemente izhodiščnega jezika, bi narekovala dobeseden prevod: *Richter für Verwaltungs-Ordnungswidrigkeiten* (za avstrijskega naslovnika) oz. *Richter für Ordnungswidrigkeiten* (za naslovnika v Nemčiji). Seveda se takoj pokaže potreba po prevajalčevem pojasnilu, kakšen status in kakšne pristojnosti ima ta sodnik.

Ti primeri naj bi pokazali, da sta izvor pravnih besedil in pravno okolje naslovnika prevoda pravnih besedil pomembni merili (poleg drugih) za izbiro optimalne prevajalske strategije. Niti za prilagojevalno niti za prenosniško strategijo ni mogoče reči, da bi bila prva boljša od druge, prevajalec se mora v konkretnem primeru odločiti, kateri strategiji bo dal prednost.

Nekaj pripomb k Pravnemu terminološkemu slovarju

Pravni terminološki slovar / do 1991, gradi-vo, ki ga je leta 1999 izdal Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, na prvi pogled ne sodi v sklop vprašanj, ki sem jih načel v svojem referatu. Za koroške Slovence je to delo pomembno z dveh vidikov: slovenskim pravnikom daje v roko obsežen pregled slovenske pravne terminologije s strnjeno razlago pravnih pojmov. To nam bo zelo olajšalo delo, drugi vidik pa je manj razveseljiv. Gre za sistem označevanja obdobji, v katerih so poimenovanja bila v uporabi, in sicer z dvema zvezdicama za obdobje do leta 1918 in z eno zvezdico za obdobje od leta 1918 do 1945. Pri tem so se avtorji (in uredniki) slovarja omejili na ozemlje Republike Slovenije in prezrli, da je slovenščina jezik dela avtohtonega prebivalstva tudi zunaj meja Republike Slovenije.

Slovenci v zamejstvu uporabljamo tudi slovenski pravni jezik – sicer res v težavnih razmerah – in menimo, da so slovenska poimenovanja za avstrijske ustanove, ki obstajajo še danes, sestavni del slovenskega pravnega jezika (brez zvezdice!).

Naj to ponazorim z nekaterimi primeri.

Deželni glavar ni zgolj historičen pojem (predstavnik deželnega kneza v glavnih mestih dežel in od leta 186 do leta 1018 predsednik avtonomnega deželnega odbora), temveč je danes v Avstriji organ zveze (federacije) v zvezni deželi in hkrati predsednik kolegija deželne vlade. Izraz *deželni glavar* je torej za zamejske Slovence aktualen pravni izraz in naj bi kot slovenski pravni izraz bil nestigmatiziran izraz slovenskega pravnega jezika. Isto velja smiselno za okrajnega glavarja, za deželni zbor, državni zbor, deželno sodišče itd.

Stigmatizacija takih izrazov z zvezdico, ki pomeni »nekdanj«, v reprezentativnem in jezikovno tudi normativnem slovarju zavaja Slovence v »matični« državi Sloveniji, da nam

koroškimi Slovencem, ki te izraze uporabljamo kot aktualne pravne izraze, očitajo uporabo »arhaizmov« ali kar »arhaičen jezik« nasplohi.

Ko sem pogledal, ali Pravni terminološki slovar prav tako »pozablja« na Slovence v Italiji, sem odkril postopek, ki bi si ga želeli tudi koroški Slovenci: pri geslu *kvestor* npr. piše »1. rimski nižji magistrat (rim. pr.) 2. * vpisni uradnik na univerzi 3. šef policijskega urada v provinci v Italiji«; tretji pomen, ki nas tu predvsem zanima, torej ni označen z zvezdico. Enako dobro rešitev najdemo pri geslih *kvestura*, *prefekt* in *prefektura*.

Lepo bi bilo, če bi pri Pravnem terminološkem slovarju za obdobje od leta 1991 koroški Slovenci ne imeli več razloga za takšne kritične pripombe, kot so bile navedene tu.

Strokovna literatura in pripomočki

Volker Kapp (Hrsg.): Übersetzer und Dolmetscher. Heidelberg. Quelle & Meyer, UTB 325, 1974

Theodor Lewandowski: Linguistisches Wörterbuch. Heidelberg. Quelle & Mayer, UTB 200, 1979

Hans-Rüdiger Fluck: Fachsprachen. Tübingen, Francke Verlag, UTB 483, 1985

Nikola Visković: O jeziku prava. Revija Pravnika, Ljubljana, letnik 43 (1988), 3–4

Werner Koller: Einführung in die Übersetzungswissenschaft. Heidelberg. Wiesbaden, Quelle & Meyer, UTB 819, 1992

Mary Snell-Hornby (Hrsg.): Übersetzungswissenschaft. Eine Neuorientierung. Tübingen und Basel, Francke Verlag, UTB 1415, 1994

Jerzy Wroblewski: Einführung in die Gesetzgebungstheorie. Wien, Manz – Verlag, 1984

Creifelds: Rechtswörterbuch, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1996 (13. Auflage)

Russwurm, Schoeller: Österreichisches Rechtswörterbuch. Juridica-Verlag

Hans Georg Zedwitz: Juridica Lexikon. Das kleine österreichische Rechtswörterbuch. Juridica-Verlag, 1974

Apovnik, Karničar: Wörterbuch der Rechts- und Wirtschaftssprache

Kommissionsverlag der Manz'schen Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 1989 (nemško-slovenski del)

Apovnik, Karničar: Slovar pravnega in ekonomskega jezika. Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 1996 (slovensko-nemški del)

Marina Einspieler (et aliter): Borzni izrazi od A do Ž/Börsenbegriffe von A bis Z. Zveza bank, Celovec 1992

Glosar der Bankbegriffe (Glosar bančnih izrazov) Glossario bancario. Zveza slovenskih zadrug v Celovcu, 1993

Apovnik, Primožič, Feri: Slovenski pravni leksikon. Z nemškimi in italijanskimi us-treznicami geselskih besed. OST – Svetovalne storitve. Ljubljana 1999